

پیش بینی گرایش به اعتیاد بر اساس خردمندی با واسطه گری امیدواری در سربازان

مرضیه السادات سجادی نژاد^۱ | سجاده اسدی رحمانی^۲ | محمد حسن دهقان^۳ | محمد عزیزی^۴

۵۵

سال چهاردهم
پاییز ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۲/۰۳/۲۴
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۲/۰۶/۲۲
صص: ۱۹۳-۱۷۱شاپا چاپ: ۵۱۶۲-۲۵۸۸
الکترونیکی: ۵۱۷-۲۶۴۵

چکیده

هدف: هدف اصلی این پژوهش پیش‌بینی گرایش به اعتیاد بر اساس خردمندی با واسطه‌گری امیدواری در سربازان بود. روش: پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی با استفاده از مدل‌یابی روابط ساختاری بود. جامعه آماری این پژوهش متشکل از کلیه سربازان وظیفه در حال خدمت در یکی از پادگان‌های نظامی شهر تهران بود که از این بین ۲۳۷ نفر با تحصیلات دیپلم به شیوه نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند و در پژوهش شرکت کردند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسشنامه گرایش به اعتیاد زرگر (۱۳۸۵)، پرسشنامه سه بعدی خردمندی آردلت (۲۰۰۳) و پرسشنامه امیدواری اشنایدر (۱۹۹۱) بود. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ و نرم افزار ایموس نسخه ۲۰ استفاده شد و آزمون فرضیه‌ها به روش معادلات ساختاری انجام گرفت. یافته: با توجه به آماره‌های آزمون و معنی‌داری بدست آمده ($P < 0.05$) در این پژوهش، متغیر خردمندی بر متغیر ملاک یعنی گرایش به اعتیاد سربازان ($\beta = -0.414$) اثر معنی‌داری دارد و همچنین متغیر امیدواری ($\beta = -0.259$) در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد بر اساس خردمندی به عنوان متغیر میانجی نقش معنی‌داری ایفا می‌کند. نتیجه‌گیری: نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که می‌توان جهت پیش‌بینی گرایش به اعتیاد سربازان بر متغیرهای روانشناسی مثبت مانند خردمندی و امیدواری اتکا نمود و با توجه به نقش محافظت‌کننده این متغیرها به نظر می‌رسد می‌توان بر تقویت و ارتقای سطح خردمندی و امیدواری جهت پیشگیری از گرایش به اعتیاد تاکید نمود.

کلیدواژه‌ها: گرایش به اعتیاد، خردمندی، امیدواری، سربازان.

DOR:

۱. نویسنده مسئول: استادیار، گروه روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران.

Msadat.sajadi60@gmail.com

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران.

۳. دانشیار، گروه مدیریت راهبردی، دانشکده مدیریت راهبردی آینده پژوهی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

۴. استادیار، دانشگاه دافوس آجا، تهران، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

سربازان همواره یکی از اساسی ترین ارکان نیروهای مسلح در طول تاریخ به شمار می رفته اند. از آنجا که حفظ امنیت و منافع ملی در گرو سلامت و کارکرد بهینه این نیروی جوان به عنوان یکی از مهمترین سرمایه های انسانی جامعه به شمار می رود، توجه به عواملی که سلامت این قشر جوان را تامین می نماید و نیز به حداقل رساندن عوامل تهدید کننده سلامت آنان همواره از دغدغه های متولیان امر بویژه سازمان نیروهای مسلح است.

یکی از عواملی که متأسفانه سلامت تمام اقشار جوان جوامع امروزی را تهدید می کند مساله اعتیاد است. براساس مطالعه ای پیمایشی شیوع رفتارهای پرخطر در نوجوانان در سال ۲۰۱۸ در ایالات متحده برای الکل حدود ۹/۲۱ درصد، برای سیگار ۴/۲۳ درصد و برای ماریجوانا ۲۳/۱ درصد گزارش شده است (آندروود^۱ و همکاران، ۲۰۲۰). در ایران نیز آمارها نشان می دهد که حدود ۱۶ درصد از مصرف کنندگان مواد مخدر صنعتی و سنتی کمتر از ۱۸ سال سن دارند (صابری، فرخی و نامور، ۱۳۹۷). بسیاری از منابع علمی دوره نوجوانی و ابتدای جوانی را آسیب پذیرترین دوره سنی جهت ابتلا به اعتیاد برشمرده اند زیرا در این دوران فرد به دلیل عدم تکامل مدارهای مغزی دخیل در کنترل خود و خویشنداری و نیز حساسیت به مدار پاداش فرد آمادگی بیشتری برای رفتارهای پرخطر مانند اعتیاد دارد (رینا^۲ و همکاران، ۲۰۱۲). از آنجا که اخیراً آمار اعتیاد در بین سربازان افزایش یافته است (موسی پور و همکاران، ۱۴۰۱) و نیز اکثر سربازان نیز در دوره سنی بحرانی یاد شده قرار دارند، شناسایی عواملی که در گرایش به اعتیاد در این قشر خاص نقش ایفا می کنند حائز اهمیت ویژه است.

در حیطه گرایش به اعتیاد مطالعات به برخی عوامل به عنوان خطر آفرین اشاره نموده اند (ناوی و همکاران، ۲۰۲۱). در این حیطه عواملی مانند برخی ویژگی های شخصیتی (مغانلو و والیوند، ۱۴۰۱)، هیجان خواهی (یاقوتی زرگر و احمدی، ۱۳۹۹)، سبک های مقابله ناکارآمد و ضعیف (لنگرودی و زربخش، ۱۳۹۷)، تکانشگری (قمری گیوی و مجرد، ۱۳۹۵)، اختلال در تنظیم هیجانی (لنگرودی و زربخش، ۱۳۹۷) و افسردگی و ناامیدی (ثروت یاری و همکاران، ۱۳۹۸) قابل

1. Underwood
2. Reyna

اشاره است، که هر یک در جای خویش مداخلات مناسب را می‌طلبد. اما از آنجا که پیشگیری مقدم بر درمان است، در سال‌های اخیر شناسایی عواملی که به عنوان عامل محافظت کننده به عنوان سپری در برابر اعتیاد ایفای نقش نموده و سبب گرایش کمتر به اعتیاد می‌شود، توجه ویژه ای به خود جلب نموده اند. در این راستا با عنایت به دیدگاه‌های روانشناسی مثبت گرا (پترسون و سلینگمن^۱، ۲۰۰۴)، گفته می‌شود که عوامل محافظت کننده مانند نقاط قوت با تقویت توانمندی های انسانی وی را از بلایایی مانند اعتیاد دور می‌سازد. در این راستا عواملی مانند تاب‌آوری و توانایی تحمل ابهام (بابایی نادینلویی و همکاران، ۱۳۹۸)، وظیفه شناسی (رضایی، جهانگیرپور، موسوی، ۱۳۹۳)، خودتنظیمی ارادی و تحول مثبت نوجوانی (خدادادیان، کرمی و یزدانبخش، ۱۳۹۸)، نگرش مذهبی و سبک‌های مقابله مذهبی (اسماعیل بیگی ماهانی و همکاران، ۱۳۹۸، نمازی، ۱۳۹۹)، کسب مهارت‌های زندگی (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۶)، خوش بینی و سطوح بالای ذهن آگاهی (ناوی و همکاران، ۲۰۲۱) امیدواری (شیخ الاسلامی و جوادی زارع، ۱۳۹۸؛ عرب، ۱۳۹۶) و خرمندی (صباکلاهی، احمدی و شالچی، ۱۳۹۶) به عنوان عوامل محافظت کننده مورد توجه قرار گرفته‌اند. با توجه به اهمیت بحث امیدواری در جامعه ایران بویژه در بین جوانان و نیز خردمندی به عنوان متغیری که از دیرباز در فرهنگ ایران مطرح بوده و در سال‌های اخیر در علم روانشناسی نیز توجه ویژه‌ای دریافت نموده، پژوهش حاضر بر آن است که نقش این دو عامل را در پیش بینی گرایش به اعتیاد به سربازان با در نظر گرفتن نقش میانجی امیدواری مورد بررسی قرار دهد.

مطالعات زیادی خردمندی را از عوامل مهم در پیشگیری از انجام رفتارهای پرخطر از جمله اعتیاد دانسته اند. در روانشناسی جدید دیدگاه‌های متعددی در مورد خردمندی وجود دارد؛ از جمله نظریه های تعادلی خردمندی^۲، پارادایم خردمندی برلین^۳ و مدل سه بعدی خردمندی^۴. استرنبرگ^۵ در نظریه تعادلی خود خردمندی را استفاده از دانش نهان در حل مسایل زندگی، به گونه ای که منافع متضاد درون فردی، بین فردی و فرافردی را در کوتاه مدت و دراز مدت در نظر

1. Peterson & Seligman
2. Balance Theory of Wisdom
3. Berlin Wisdom Paradigm
4. Three Dimensional Model of Wisdom
5. Sternberg

گرفته و ارزش‌های اخلاقی را هم در تصمیم‌ها لحاظ کند، به گونه‌ای که فرد بتواند بین سازگاری با شرایط موجود، شکل‌دهی شرایط جدید و انتخاب یک محیط جدید تعدل برقرار کند تعریف میکند (استرنبرگ، ۱۹۹۸، ۲۰۱۸). پارادایم خردمندی برلین با تأکید ویژه بر عنصر شناختی، خردمندی را مجموعه‌ای بسیار تحول‌یافته از دانش و قضاوت واقعی و اجرایی میدانند که در مسایل مهم اما غیر قطعی و مبهم زندگی به فرد کمک میکند و درک یک زندگی خوب را برای وی میسر می‌سازد. (زانگ^۱ و همکاران، ۲۰۲۲). آردلت در مدل سه‌بعدی، خردمندی را مرکب از خصوصیات شخصیتی در سه بُعد گسترده عاطفی (وجود هیجانانگیز و رفتارهای مثبت مانند شفقت و همدلی نسبت به افراد دیگر و فقدان هیجان‌ها و رفتارهای منفی نسبت به آنها)، شناختی (میل به دانستن حقیقت و رسیدن به درک عمیق‌تری از زندگی از جمله قابل پیش‌بینی نبودن زندگی، محدودیت‌های دانش و پذیرش وجوه متناقض ماهیت انسان) و تأملی (بیانگر توانایی خودارزیابی، درک مسائل از زوایای چندگانه و درون‌نگری) تعریف می‌نماید و تأکید می‌کند که هر یک از این سه ویژگی باید وجود داشته باشد تا بتوان فرد را خردمند برشمرد (وسترسیت، فراری و آردلت^۲، ۲۰۱۶). خردمندی در بافت اجتماعی این امکان را در اختیار افراد می‌گذارد که به دیگران گوش کرده و گفته‌های آنان را مورد ارزیابی قرار دهند و سپس توصیه و پیشنهاد عاقلانه‌ای را ارائه کنند (برگسما و آردلت^۳، ۲۰۱۲). پژوهشگران معتقدند که افراد خردمند قادرند که ابهام، پیش‌بینی ناپذیری و محدودیت‌های زندگی، عدم قطعیت‌ها و تناقضات را بپذیرند. خردمندی با ویژگی‌های مثبت چندگانه‌ای مثل قضاوت، یکپارچگی خود، مهارت‌های بین‌فردی، درک منحصر به فرد از زندگی و رشدیافتگی در ارتباط است و با تسلط، بهزیستی ذهنی، سلامت ذهنی، هدف زندگی، سلامت روان و رضایت از زندگی رابطه مثبت و با اجتناب از مرگ، افسردگی و احساس فشار اقتصادی رابطه منفی دارد (آردلت، ۲۰۰۳). صباکلاهی، احمدی و شالچی (۱۳۹۷) اشاره می‌کنند لازمه‌ی خردمندی تعهد و برعهده گرفتن مسئولیت نسبت به رفتارها و موقعیت‌های خود و درون‌اندیشی است که کارکردی اساسی در زندگی اجتماعی و فردی داشته و در طول زمان مسبب بهزیستی می‌گردد. در این راستا به نظر می‌رسد

1. Zhang
2. Weststrate, Ferrari & Ardel
3. Bergsma & Ardel

خردمندی با پرورش حس مسئولیت نسبت به رفتارهای خود، در نظر گرفتن منافع خود و دیگران و تلاش برای درک یک زندگی خوب در پیشگیری از رفتارهای پرخطر نقش دارد. جست^۱ و همکاران (۲۰۲۰) خردمندی را نوعی واکنش‌ناهیون در برابر سه مشکل شایع دنیای مدرن یعنی اعتیاد، خودکشی و تنهایی برشمرده‌اند. این محققین معتقدند اجزای خردمندی مانند کنترل هیجانی بر اضطراب یا ترس، همدلی و شفقت نسبت به دیگران به جای تهدیدآمیز دیدن آنان، پذیرش عدم قاطعیت می‌تواند به مقابله با این مشکلات کمک کند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند خردمندی نقش بسزایی در جلوگیری یا بروز اعتیاد، پرهیز از مصرف مواد مخدر و حفظ بهبودی دارد و خردمندی بالاتر با گرایش پایین‌تر به مصرف مواد مخدر خواهد بود (فلکر^۲، ۲۰۱۱؛ دایجنگی، جاسون، مندوزا، میلر و کانتراس^۳، ۲۰۱۳). میکائیلی، اسرافیلی و بشرپور (۱۳۹۸) اشاره کرده‌اند که خردمندی در هنگام رویارویی افراد با موقعیت‌های مشکل‌زا، خودتنظیمی هیجانی آن‌ها را افزایش داده، باعث تسکین و آرامش ذهنی می‌شود و از این رو نقش محافظت‌کننده در برابر گرایش به اعتیاد دارد. صبا کلاهی، احمدی و شالچی (۱۳۹۷) در پژوهشی به پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد مخدر بر اساس هوش معنوی و خردمندی در بین دانشجویان پرداخته و نشان دادند که هر دو متغیر پیش‌بین‌کننده به‌طور معناداری گرایش به مصرف مواد مخدر را پیش‌بینی نماید. میکائیلی، اسرافیلی و بشرپور (۱۳۹۸) در پژوهشی روابط علی بین سبک زندگی اسلامی، خردمندی و هوش اخلاقی را با گرایش به رفتارهای پرخطر، با در نظر گرفتن نقش واسطه‌ای بهزیستی روانشناختی در دانشجویان بررسی کردند. نتایج این پژوهش نشان داد که بین گرایش به رفتارهای پرخطر، خردمندی، هوش اخلاقی و سبک زندگی اسلامی به صورت مستقیم و غیرمستقیم از طریق بهزیستی روانشناختی رابطه وجود دارد. صبا کلاهی، احمدی و شالچی (۱۳۹۶) در پژوهشی دیگر به تبیین گرایش به مصرف مواد مخدر بر اساس خردمندی و خودفراروی در دانشجویان پرداختند. نتایج پژوهش این محققان نشان داد که خردمندی و خودفراروی می‌توانند گرایش به مصرف مواد مخدر را به‌طور معناداری پیش‌بینی نمایند. فلکر (۲۰۱۱) با بررسی عوامل محافظت‌کننده در برابر مصرف الکل در دانشجویان کالج،

1. Jeste

2. Felker

3. DiGangi, Jason, Mendoza, Miller & Contreras

نقش متغیرهای معنویت، خردمندی و خودفراروی را برجسته ساخته و نشان دادند که این متغیرها با گرایش به اعتیاد رابطه منفی دارند. دایجنگی و همکاران (۲۰۱۳) به بررسی رابطه خردمندی و رفتارهای خودمحروم سازی در زنانی که در مراحل ترک اعتیاد به سر می‌بردند، پرداختند و نشان دادند که هر سه مولفه خردمندی توانستند رفتارهای خودکارآمدانه پرهیز را پیش بینی نمایند.

لو^۱، زیرنبرگ و هورن (۲۰۲۲) امید را باور به امکانپذیر بودن وقوع یک نتیجه مثبت در آینده همراه با میل به رخ دادن آن نتیجه تعریف می‌کنند. این محققین بیان می‌کنند که این تعریف به تفکر درباره امکانپذیری اشاره دارد که یک فرایند شناختی است و به میل به رخ دادن آن اشاره دارد که یک فرایند هیجانی است و بنابراین امید آمیزه‌ای از هر دو را در بر میگیرد. همچنین می‌توان گفت از آنجا که بخش تمایل در امید، افراد را برای دنبال کردن نتایج مثبت برمی‌انگیزد، میتوان گفت این جزء امید، رفتارهای و انگیزشهای منطبق با هدف را در فرد تحریک می‌کند.

طبق دیدگاه شنايدر(بیلی، انگک، فریش، شنايدر^۲، ۲۰۰۷) در امید دو بعد شناختی مرتبط با هم مطرح است: ۱) قدرت پایوری یا عاملیت^۳ که یک مؤلفه انگیزشی است (اندیشه‌هایی که افراد در مورد توانمندی‌های خویش در جهت شروع و حفظ حرکت در مسیر برگزیده شده به سوی هدف دارند) و ۲) توانایی راهیابی^۴ (تصور قدرت افراد و اشخاص به منظور شناسایی و ایجاد مسیر در جهت هدف). در هر دو بعد شناختی در نظر داشتن چشم‌انداز نسبت به آینده مطرح است و به نظر می‌رسد افراد امیدوار از آنجا که اهداف مناسبی برای آینده خویش در نظر میگیرند و در راه رسیدن به اهداف استقامت می‌ورزند، سعی می‌کنند از مخاطراتی مانند اعتیاد دوری کنند. همچنین نقش امید در کنار آمدن با ناملایمات و شکست‌ها (دهقانی و فرید، ۱۳۹۹) میتواند به اهمیت این سازه در محافظت در برابر اعتیاد بیافزاید.

شیخ الاسلامی و جوادی زارع (۱۳۹۸) در پژوهشی نقش خودکارآمدی، خوش بینی، تاب آوری و امیدواری را در پیش بینی گرایش به مصرف مواد در دانش آموزان بررسی کردند. یافته‌ها نشان داد که بین سرمایه‌ی روانشناختی و مولفه‌های آن (خوشبینی، امیدواری، خودکارآمدی و تاب‌آوری) با گرایش به مصرف مواد دانش آموزان رابطه‌ی منفی معناداری وجود دارد.

1. Luo, Zeelenberg & Horen
2. Bailey, Eng, Frisch & Snyder
3. Agency
4. Pathway

عرب (۱۳۹۶) در پژوهشی رابطه امید به زندگی، نگرش به رفتار بزهکارانه و تجربه مصرف مواد مخدر را در دانش آموزان پسر بررسی کردند. نتایج این پژوهش نشان داد که بین امید به زندگی با نگرش مثبت به رفتار بزهکارانه رابطه منفی و بین امید به زندگی با نگرش منفی به رفتار بزهکارانه رابطه مثبت معنی دار وجود دارد. حبیبی، حسین زاده عربانی و حسینی (۱۳۹۵) در پژوهش دیگری به پیش بینی گرایش به اعتیاد دانش آموزان بر اساس امید به زندگی و رضایت از زندگی پرداختند نشان دادند که بین متغیرهای رضایت از زندگی و امید به زندگی با گرایش به اعتیاد دانش آموزان رابطه منفی معناداری وجود دارد. گاتیزر^۱ (۲۰۱۹) در پژوهشی بر روی معتادین به الکل و مواد نشان داد که امید در رابطه بین معنای زندگی و شدت اعتیاد نقش میانجی ایفا میکند.

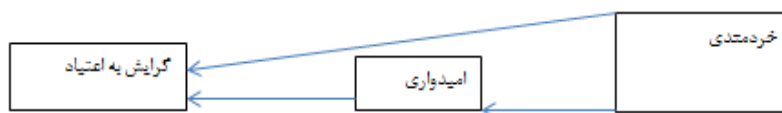
همچنین پژوهشها نشان دادند که امیدواری پایین با هیجانات منفی و امیدواری بالا با هیجانات مثبت رابطه دارد و امیدواری کم، مستقل از علائم تشخیص و سایر مهارت‌های مقابله‌ای، نشانه‌های افسردگی را پیش‌بینی می‌کند. بندا^۲ (۲۰۰۷) و کما، باسری و ساداوا^۳ (۲۰۱۴) بیان داشتند که تمرکز برافزایش امید سبب افزایش معنا در زندگی، اعتمادبه‌نفس و کاهش نشانه‌های افسردگی و اضطراب می‌گردد. از آنجا که افسردگی و ناامیدی در پژوهشهایی با اعتیاد همبستگی بالا دارند (ثروت یاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ نعیم و رضایی شریف، ۱۳۹۶)، به نظر می‌رسد افزایش امیدواری از طریق کاستن عوامل زمینه ساز در کاهش گرایش به اعتیاد موثر باشد. نکته قابل تامل دیگر این است که در بیشتر تعاریف خردمندی بر حفظ تعادل بین منافع متضاد، یکپارچه سازی حال و آینده و یکپارچگی احساس، تفکر و رفتار در تمام حیطه‌های بین فردی، درون فردی و فرافردی اشاره شده است و به نوعی هدف خردمندی را انجام استدلال‌های عملگراییانه برای حل چالش‌های مهم زندگی دانسته‌اند (اسعدی، ۱۳۹۴). در چنین استدلال عمل-گراییانه ای که با در نظر گرفتن چشم انداز آینده با هدف حل چالش‌های پیش رو انجام می‌گیرد، و برای تحقق آن فرد باید به خوبی توانایی‌های خود و ویژگی‌های محیط را بشناسد و احساس، و تفکر و رفتار خویش را در جهت نیل به اهداف یکپارچه سازد، می‌توان دو ویژگی محوری امیدواری یعنی عاملیت و قدرت راهیابی را مستتر دانست. به عبارت دیگر به نظر می‌رسد که انسان

1. Gutierrez
2. Benda
3. Choma, Busseri & Sadava

خردمند با امید نسبت به آینده، می توان مسیر زندگی خویش را به سمت آینده با کمترین چالش ها هدایت کند و به اهداف عالیه دست یابد. از این رو در پژوهش حاضر امیدواری به عنوان متغیر میانجی در رابطه بین خردمندی و گرایش به اعتیاد در نظر گرفته شده است.

بنابراین بر اساس مدل مفروض فرضیه های پژوهش عبارتند از:

- ۱- خردمندی بر گرایش به اعتیاد سربازان اثر مستقیم دارد.
  - ۲- امیدواری بر گرایش به اعتیاد سربازان اثر مستقیم دارد.
  - ۳- خردمندی از طریق امیدواری بر گرایش به اعتیاد سربازان اثر غیر مستقیم دارد.
- در این راستا مدل مفهومی متغیرهای پژوهش در قالب شکل ۱ به تصویر درآمده است.

شکل ۱. نمودار مفهومی اولیه متغیرهای پژوهش

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی با استفاده از مدل یابی روابط ساختاری بود. جامعه آماری این پژوهش متشکل از کلیه سربازان وظیفه در حال خدمت در یکی از پادگان های نظامی شهر تهران بود که از این بین ۲۳۷ نفر با تحصیلات دیپلم به شیوه نمونه گیری در دسترس انتخاب شدند و در پژوهش شرکت کردند. تحصیلات و میانگین سنی این سربازان در قالب جدول توصیفی زیر ارائه شده است.

جدول ۱. اطلاعات توصیفی آزمودنی ها

تحصیلات	دیپلم
میانگین سنی	21±3/2 سال

ابزارهای پژوهش

پرسشنامه آمادگی به اعتیاد: این پرسشنامه توسط زرگر (۱۳۸۵) بر اساس مقیاس آمادگی به اعتیاد به وسیله وید و بوچر (۱۹۹۲) ساخته شده است و از دو عامل تشکیل شده است: در عامل اول (آمادگی فعال) بیشترین گویه‌ها مربوط به رفتارهای ضداجتماعی، میل به مصرف مواد، نگرش مثبت به مواد، افسردگی و هیجان خواهی است و در عامل دوم (آمادگی منفعل) بیشترین گویه‌ها مربوط به عدم ابراز وجود و افسردگی است. این ابزار دارای ۴۱ گویه است که ۵ گویه آن دروغ سنج است. نمره گذاری هر گویه بر روی یک طیف لیکرت از صفر (کاملاً مخالفم) تا ۳ (کاملاً موافقم) انجام می‌شود. روایی ملاکی این مقیاس بر اساس تمایز دو گروه غیر معتاد و معتاد از یکدیگر و روایی سازه این مقیاس آن از طریق همبسته کردن آن با مقیاس ۲۵ ماده‌ای فهرست علائم بالینی ($r=0/45$) تایید شده است زرگر (۱۳۸۵). ضریب آلفای کرونباخ ابزار نیز $0/90$ محاسبه شده است که در حد مطلوب می‌باشد. در پژوهش حاضر نیز پایایی این مقیاس با روش آلفای کرونباخ برای نمره کل $0/90$ ، برای عامل اول (آمادگی فعال) $0/89$ و برای عامل دوم (آمادگی منفعل) $0/86$ به دست آمد.

پرسشنامه امیدواری: پرسشنامه امیدواری یک پرسشنامه ۱۲ گویه ای است که توسط اشنایدر (۱۹۹۱) ساخته شده است. نمره گذاری روی طیف لیکرت ۸ گزینه ای از کاملاً موافقم، تا کاملاً مخالفم انجام می‌شود. نمره کل امیدواری که حاصل جمع نمرات تمام گویه‌ها می‌باشد در نهایت در محدوده ۹۶-۸ قرار می‌گیرد. سؤال‌های ۱، ۴، ۷، ۸، مربوط به تفکر راهبردی، سؤال‌ها ۲، ۹، ۱۰ و ۱۲ مربوط به تفکر عاملی و سؤال‌های ۳، ۵، ۶، ۱۱ نیز سؤالات انحرافی است (نعمتی، بدری گرگری، شریف چینی بلاغ، ۱۳۹۸). بومی سازی، پایایی و روایی این مقیاس در مطالعه کرمانی، خداپناهی و حیدری (۱۳۹۰) از طریق تحلیل عاملی مورد تایید قرار گرفته است و در پژوهش آن‌ها این گویه‌ها و عوامل ۶۲ درصد از واریانس امید را تبیین نمودند. در پژوهش بیگی، فراهانی، محمدخانی و محمدی فر (۱۳۹۰) آلفای کرونباخ بدست آمده در مؤلفه تفکر عاملی $0/75$ و برای مؤلفه تفکر مسیر $0/78$ به دست آمده است. در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ محاسبه شده برای نمره کل $0/86$ ، برای مؤلفه تفکر عاملی $0/81$ و برای مؤلفه تفکر مسیر $0/83$ بود.

پرسشنامه سه بعدی خرد آردلت (۲۰۰۳): پرسشنامه سه بعدی خردمندی که توسط آردلت در سال ۲۰۰۳ طراحی شده دارای ۳۹ سوال می‌باشد. در این مقیاس خرد به عنوان یک متغیر نهفته با سه بُعد عاطفی، شناختی و تأملی تعریف شده است. نمره گذاری پرسشنامه بصورت طیف لیکرت ۵ درجه ای از کاملاً غلط است (۱) تا کاملاً درست است (۵) می‌باشد و گویه‌های شماره ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۳۰، ۳۳ و ۳۹ بصورت معکوس نمره گذاری می‌شوند. برای محاسبه امتیاز کلی پرسشنامه، امتیاز تمامی گویه‌ها با یکدیگر جمع می‌گردند. در پژوهش آردلت ضریب آلفای کرونباخ ابعاد عاطفی، شناختی و تأملی در نمونه دانشجویی به ترتیب ۰/۶۶، ۰/۷۱، ۰/۷۵ و در نمونه سالمندان ۰/۷۴، ۰/۷۸، ۰/۷۵ به دست آمده است و آلفای کرونباخ مجموع سه بعد خردمندی در نمونه سالمندی ۰/۶۶ و در نمونه دانشجویی ۰/۷۲ بوده است (آردلت، ۲۰۰۳). در ایران سپهریان آذر و ستاری (۱۳۹۵)، ضریب آلفای کرونباخ را برای ابعاد شناختی، عاطفی و تأملی به ترتیب ۰/۷۵، ۰/۷۸ و ۰/۸۵ گزارش نموده و روایی سازه‌ی پرسشنامه را با روش تحلیل عاملی تأییدی مطوب گزارش نمودند. در پژوهش حاضر نیز پایایی این مقیاس با روش آلفای کرونباخ برای نمره کل ۰/۸۷ و برای ابعاد عاطفی، شناختی و تأملی در پژوهش حاضر به ترتیب ۰/۸۵، ۰/۸۴، ۰/۸۳ به دست آمد.

جهت انجام پژوهش حاضر با مراجعه حضوری به پادگان‌های مورد نظر، هدف پژوهش تشریح گردید و درباره محرمانه ماندن پاسخ‌ها با سربازان صحبت شد و سپس داده‌ها جمع‌آوری گردید. تحلیل داده‌ها نیز با آزمون‌های آماری مربوط به روش معادلات ساختاری به وسیله نرم افزارهای آماری Amos20 و Spss26 انجام شد.

یافته‌های پژوهش

خلاصه نتایج توصیفی (میانگین و انحراف معیار، کمینه و بیشینه) نمرات شرکت‌کنندگان در متغیرهای خردمندی، امیدواری و گرایش به اعتیاد در جدول ۱ و ضرایب همبستگی بین متغیرها در جدول ۲ آمده است.

جدول ۱. اطلاعات توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	کمترین مقدار	میانگین	بیشترین مقدار	انحراف استاندارد
خردمندی	۶۷	۱۱۰/۶۱	۱۶۹	۱۳/۲۷۸
عاطفی	۱۳	۳۵/۳۹	۶۵	۳/۱۴۲
شناختی	۱۴	۴۲/۱۲	۷۰	۲/۱۴۵
تاملی	۱۲	۳۶/۱۲	۶۰	۵/۴۵۸
امیدواری	۸	۴۲/۶۷	۶۴	۱۰/۰۶۷
تفکر راهبردی	۴	۱۸/۳۶	۳۲	۳/۳۳۲
تفکر عاملی	۴	۱۹/۴۲	۳۲	۴/۴۵۱
گرایش به اعتیاد	۳	۵۲/۵۱	۱۰۶	۲۱/۶۴۸
آمادگی فعال	۰	۲۳	۶۹	۳/۳۶۱
آمادگی منفعل	۰	۲۹/۳۲	۳۹	۴/۲۵۴

در این جدول مقادیر کمترین و بیشترین مقدار، میانگین و انحراف استاندارد مربوط به هر متغیر مشاهده می‌شود. میانگین هر متغیر مقدار متوسط آن متغیر است که مقداری بین کمترین و بیشترین متغیر است، انحراف استاندارد میزان پراکندگی داده‌های هر متغیر را از میانگین آن متغیر نشان می‌دهد.

جدول ۲. ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیر	۱	۲	۳
۱- خردمندی	۱		
۲- امیدواری	۰/۱۴۷*	۱	
۳- گرایش به اعتیاد	-۰/۴۵۲**	-۰/۳۲۰**	۱

** معنی داری در سطح خطای ۰/۰۱ و * معنی داری در سطح خطای ۰/۰۵

همانگونه که در جدول ۲ ملاحظه می‌گردد بین همه متغیرهای پژوهش همبستگی معناداری وجود دارد. بنابراین بررسی مدل مفهومی پژوهش منطقی به نظر می‌رسد. در ادامه جهت استفاده از مدل معادلات ساختاری از نوع تحلیل مسیر مفروضه‌های اساسی آن یعنی بررسی نرمال بودن شکل توزیع داده‌ها و نیز عدم وجود داده‌های پرت چندمتغیره، با استفاده

از شاخص فاصله ماهالانوبیس، بررسی شد و با توجه به برقراری این دو مفروضه، مشخص شد که مانعی جهت استفاده از روش مدل معادلات ساختاری از نوع مدل‌های کوواریانس محور وجود ندارد. در ادامه به منظور بررسی موجود بودن ساختار همبستگی بین نمرات متغیرهای وابسته پژوهش، جهت امکان پذیر بودن انجام تحلیل چندمتغیری از آزمون کرویت بارتلت استفاده شد که با توجه به نتایج حاصله ($\text{Chi-Square}=78/858$ و $P=0/01$) مشخص شد که بدلیل وجود ساختار همبستگی لازم بین متغیرهای پژوهش، مانعی جهت استفاده از روش‌های آماری چندمتغیری وجود ندارد.

چندین شاخص آماری جهت بررسی برازش مدل وجود دارد. برازش مدل تعیین کننده درجه-ای است که داده‌های واریانس-کواریانس نمونه‌ی مدل معادلات ساختاری را حمایت می‌کند. یکی از شاخص‌های بسیار مهم نسبت کای اسکوئر به درجه‌ی آزادی است که غالباً مقدار بین ۱ تا ۳ را به عنوان مقدار مورد قبول در نظر می‌گیرند. ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) یکی دیگر از شاخص‌های است که می‌توان جهت بررسی مناسب بودن مدل استفاده کرد. در سختگیرانه‌ترین حالت مقدار بین ۰ تا ۰,۰۸ به عنوان دامنه پذیرش خوب مدل در نظر گرفته می‌شود. شاخص‌های مهم دیگر عبارتند از: شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)، برازندگی نرم شده (NFI)، شاخص برازندگی افزایشی (IFI)، شاخص نیکویی برازندگی (GFI)، نیکویی برازش تعدیل شده (AGFI) و شاخص برازش هنجار شده (NNFI) که مقدار مجاز این شاخص‌ها باید بیش از مقدار ۰/۹ باشد تا مدل نهایی پذیرفته شود (محسنین و اسفیدانی، ۱۳۹۳). مدل ساختاری پیش بینی گرایش به اعتیاد سربازان براساس خردمندی با در نظر گرفتن نقش واسطه‌ای امیدواری، پس از بررسی داده‌ها، بهترین مدل برازش یافته با شاخص‌های برازش ذکر شده در جدول ۳ و ۴ ارائه شده است. همانگونه که در جدول شماره ۳ و ۴ ملاحظه می‌گردد با توجه به آماره‌های آزمون و معنی‌داری بدست آمده ($P < 0,05$) متغیر خردمندی بر متغیر ملاک یعنی گرایش به اعتیاد (با ضریب $\beta = -0/414$) اثر معنی‌داری دارد. همچنین متغیر امیدواری با ضریب $\beta = -0/259$ در پیش‌بینی گرایش به اعتیاد به عنوان متغیر میانجی نقش معنی‌داری را در سطح خطای ۰/۰۵ ایفا می‌کند.

جدول ۳. ضریب مسیر مستقیم بین متغیرها

متغیر ملاک	متغیر پیش بین	اثر مستقیم	آماره Z	p-value
خردمندی امیدواری	گرایش به اعتیاد	-۰/۴۱۴	-۷/۳۶۹	۰/۰۰۱
		-۰/۲۵۹	-۴/۶۰۸	۰/۰۰۱

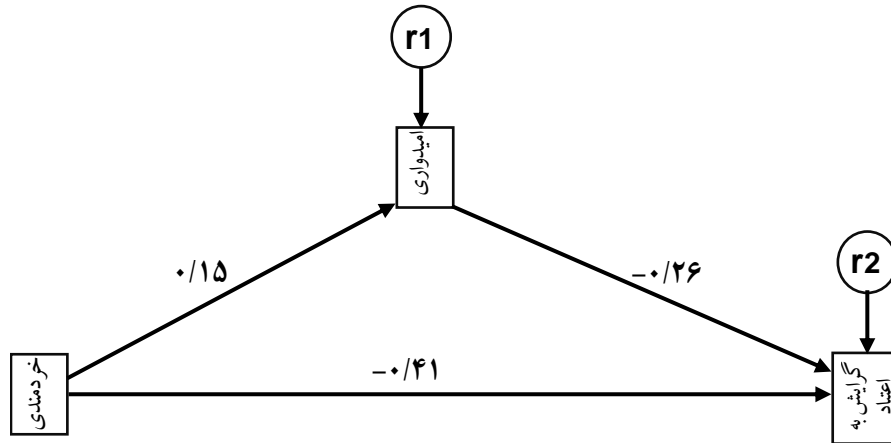
جدول ۴. ضریب مسیر غیرمستقیم بین متغیرها

متغیر ملاک	متغیر پیش بین	متغیر میانجی	اثر	Z	p
خردمندی	گرایش به اعتیاد	امیدواری	۰/۱۴۷	۲/۲۷۹	۰/۰۲۳
			-۰/۰۳۸	-	-

جدول ۵. شاخص‌های برازش مدل ساختاری

شاخص‌های برازش		نام شاخص
مقدار	حد مجاز	
۰/۰۳۸	کمتر از ۰,۰۸	RMSEA (ریشه میانگین خطای برآورد)
۰/۹۹۳	بالاتر از ۰,۹	CFI (برازندگی تعدیل شده)
۰/۹۷۴	بالاتر از ۰,۹	NFI (برازندگی نرم شده)
۰/۹۶۵	بالاتر از ۰,۹	TLI (شاخص تاکر لوییس)
۰/۹۹۳	بالاتر از ۰,۹	IFI (شاخص نیکویی برازندگی)

با توجه به جدول شماره ۵ به طور کلی هر یک از شاخص‌های بدست آمده به تنهایی دلیل برازندگی یا عدم برازندگی مدل نیستند و این شاخص‌ها را در کنار هم بایستی تفسیر شوند. مقدارهای بدست آمده برای این شاخص‌ها نشان می‌دهد که در مجموع الگو در جهت تبیین و برازش از وضعیت بسیار مناسبی برخوردار است و بنابراین آزمون فرضیه‌های فرعی پژوهش بلامانع است. نمودار مدل استاندارد شده نیز در شکل ۲ ارائه شده است.

شکل ۲. نمودار مفهومی مدل استاندارد شده نهایی تحقیق

نتیجه گیری و پیشنهادها

نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که متغیر خردمندی توانست به طور معناداری گرایش به اعتیاد را در سربازان پیش بینی نمایند. نتایج این پژوهش را میتوان با پژوهشهای صبا کلاهی، احمدی و شالچی (۱۳۹۷)؛ میکائیلی، اسرافیلی و بشرپور (۱۳۹۸) و صبا کلاهی، احمدی و پورشالچی (۱۳۹۶) همسو دانست. این محققین در پژوهشهای خویش به نقش معنادار خردمندی در پیش بینی گرایش به اعتیاد اشاره نمودند. همچنین فلکر (۲۰۱۱) با بررسی عوامل محافظت کننده در برابر مصرف الکل در دانشجویان کالج، نقش متغیرهای معنویت، خردمندی و خودفراروی را برجسته ساخته و نشان داد که این متغیرها با گرایش به اعتیاد رابطه منفی دارند. در پژوهشی دیگر دایجنگی و همکاران (۲۰۱۳) به بررسی رابطه خردمندی و رفتارهای خودمحروم سازی در زنانی که در مراحل ترک اعتیاد به سر می بردند، پرداختند و نشان دادند که هر سه مولفه خردمندی توانستند رفتارهای خودکارآمدانه پرهیز را پیش بینی نمایند. در تبیین این یافته باید به تعریف خردمندی توجه نمود. استرنبرگ (۱۹۹۸، ۲۰۱۸) خردمندی را قدرت کاربرد هوش، خلاقیت و دانش در راستای رسیدن به مصلحت جمعی می داند که البته تحت تاثیر ارزشهای فرد نیز قرار می گیرد.

وی در نظریه تعادلی خود عنوان می‌کند که هدف از راه حل‌های خردمندانه وصول و نیل به منافع مشترک (خیر همگانی) به معنای بهینه‌سازی نتیجه با در نظر داشتن کلیه منافع است به گونه‌ای که در کوتاه مدت و بلند مدت منافع متضاد فرا فردی، درون فردی و بین فردی را در نظر گرفته و در تصمیم‌گیری‌ها ارزش‌های مثبت اخلاقی را لحاظ کند. وی همچنین معتقد است فرد خردمند در رویارویی با بافت بر حسب بافت مساله و شرایط، یا با بافت سازگار می‌شود یا بافت دیگری را انتخاب می‌کند یا اساساً بافت را تغییر می‌دهد (استرنبرگ، ۲۰۱۸). با عنایت به این مفهوم سازی، می‌توان دریافت که اگر فردی که کسوت سربازی به تن نموده و در نقش نیروی مدافع ملی انجام وظیفه مینماید بخواهد در سطح فرافردی مصلحت جمعی را در نظر داشته باشد و به توان و نیروی دفاعی کشور بیاندیشد، صد البته به سمت اعتیاد سوق نخواهد یافت و گرایش به مصرف مواد مخدر که کاهنده نیرو و توان وی در درجه اول و نیر و قدرت دفاعی نظام در ابعاد بزرگتر هستند، نخواهد داشت. البته در سطح وسیعتر و با دید عمیق‌تر، در سطح فرافردی فرد، با نیروی خرد، هدف و غایت زندگی انسان را مد نظر داشته باشد و انسان را جانشین خداوند بر روی زمین بنگرد که هدف از آفرینش وی رسیدن به کمال و سعادت است، این نگرش الهی و دید غایی نیز میتواند عامل محافظت‌کننده‌ای در برابر موانعی مانند اعتیاد گردد. همچنین در سطح فردی از آنجا که اکثر سربازان در انتهای دوره نوجوانی و ابتدای جوانی هستند، اگر سرباز با در نظر داشتن چشم انداز آینده خویش بخواهد به برنامه ریزی برای آینده پرداخته و منافع بلندمدت خویش را در راستای اهداف فردی در نظر داشته باشد و در عین حال ارزش‌های اخلاقی مثبت را هم در تصمیم‌گیری‌های خویش مد نظر داشته باشد، دوری و اجتناب از مواد مخدر کاملاً رفتاری معقولانه و خردمندانه خواهد بود. همچنین در سطح بین فردی، با توجه به نقش مخرب اعتیاد در ایجاد تعارضات خانوادگی و زناشویی، اگر فرد بخواهد مصالح بین فردی را در چارچوب روابط خانوادگی در نظر بگیرد، باز هم دوری از اعتیاد رفتاری خردمندانه خواهد بود. بنابراین انتظار می‌رود خردمندی با شمول ویژگی‌های فوق‌الذکر بتواند پیش‌بینی‌کننده خوبی برای گرایش کمتر به اعتیاد در بین سربازان باشد. همچنین محققین بسیاری به تاثیر مخرب ویژگی‌های بافتی مانند همنشینی با همسالان معتاد و ناتوانی فرد در نه گفتن به تعارفات و تقاضاهای آنان، در افزایش گرایش به اعتیاد اشاره نموده‌اند (رینا و همکاران، ۲۰۱۲؛ حیدری، مالیر، کامران، و بیرانوند،

(۱۳۹۱). همانگونه که ذکر شد انسان خردمند در مواجهه با بافت و زمینه پیش رو به صورت منفعلانه برخورد نمی‌نماید بلکه بر حسب شرایط بافتی که با آن مواجه است، ممکن است به تغییر بافت یا انتخاب بافت دیگر اقدام نماید. شاید همین ویژگی در فرد خردمند سبب شود در مواجهه با بافت همسالانی که ممکن است زمینه مصرف مواد مخدر را مهیا سازند، فرد خردمند به سادگی با بافت همسو و هم‌رنگ نشده و به تغییر بافت یا انتخاب بافت دیگر و ترک موقعیت اقدام نماید و به این ترتیب در برابر گرایش به اعتیاد از خویش محافظت نماید. اسعدی (۱۳۹۲)، به نقل از استرنبرگ، (۲۰۰۸) در تعریف خرد بیان می‌کند که اساسا خرد به معنای به‌کارگیری فرایندهای تفکر به انضمام ارزش‌ها در جهت نیل به راه‌حل‌هایی است که غرض و مقصودشان دستیابی به خیر مشترک در یک بافت اجتماعی یا فرهنگی است. هر چند در جوامع مختلف ارزش‌ها و خیر مشترک ممکن است متفاوت باشد، اما برخی مسایل و مشکلات مانند اعتیاد در همه فرهنگ‌ها و جوامع منفور و نامطلوب تلقی شده و دوری از آن‌ها ارزشی است که نه تنها خیر و مصلحت فردی بلکه خیر همگانی در آن است. بنابراین اگر از این منظر نیز به خردمندی نگریسته شود، فرد خردمند در هر جامعه‌ای با هر الگوی ارزشی، گرایش کمتری به اعتیاد خواهد داشت. این‌گونه اجتناب در فرهنگ اسلامی که همواره خیر دیگران و مصلحت جمعی بر منافع فردی ارجح است، و بویژه در کسوتی مانند کسوت سربازی که فرد در قالب یک نقش جمعی تا حدی هویت فردی را به نفع هویت ملی زیر پا می‌نهد و سعی می‌کند به منافع ملی و امنیت ملی بپردازد، پررنگ‌تر جلوه می‌نماید. بنابراین رابطه منفی بین خردمندی و گرایش به اعتیاد در سربازان دور از انتظار نخواهد بود. همچنین زانگ و همکاران (۲۰۲۰) با جمع‌بندی تعاریف خردمندی اظهار می‌کنند که اکثر تعاریف خردمندی بر شناخت، معنا و عواطف تأکید می‌ورزند و به بهزیستی و رفاه انسان مربوط می‌شوند و خردمندی را یک عنصر اساسی برای ساخت یک دنیای بهتر قلمداد می‌کنند. بر این مبنا نیز می‌توان تصور نمود دنیای بهتر که در جهت کمک به رفاه و بهزیستی انسان باشد نیز قطعاً دنیای بدور از اعتیاد خواهد بود.

یافته دیگر پژوهش حاضر این بود که امیدواری توانست به‌طور معناداری گرایش به اعتیاد را در سربازان پیش‌بینی نماید. این یافته با یافته‌های پژوهش‌های شیخ‌الاسلامی و جوادی زارع (۱۳۹۸)؛ عرب (۱۳۹۶)؛ حبیبی، حسین زاده عربانی و حسینی (۱۳۹۵) همسو می‌باشد که

همگی به رابطه منفی بین امید و گرایش به اعتیاد اشاره نمودند. امید به عنوان شیوه ای از تفکر مفهوم سازی می شود که به افراد کمک می کند انتظارات مثبت درباره آینده داشته باشند و در حقیقت منبع انرژی درونی فرد تلقی می گردد. اشنايدر (۲۰۰۲) اظهار می کند که وجود امید به سه مولفه نیازمند است؛ اهداف (در راستای اصولی که برای فرد ارزشمند و دلخواه است تعیین می - گردد)، تفکر مسیر (به برنامه هایی اشاره دارد که برای رسیدن به این اهداف طراحی می شود) و تفکر عاملیت (به تمایل فرد برای ایجاد و حفظ انگیزه در مسیر اشاره دارد). افراد امیدوار می توانند اهداف ارزشمندی را برای خویش تعیین نموده و راهبردهای رفتاری موثری در مسیر رسیدن به این اهداف به کار گیرند. تفکر امیدوارانه اغلب به عنوان یک فرایند عمیقا فردی توصیف می شود اما در حقیقت می توان آن را مفهومی بین فردی نیز دانست. در واقع افراد امیدوار بیشتر احتمال دارد که در مواقع ضروری از کمک و حمایت دیگران استفاده کنند زیرا بیشتر به تمایل دیگران به کمک کردن اعتماد دارند. شاید به همین دلیل هم اشنايدر امید را مفهومی خودخواهانه نمی داند بلکه بیشتر آن را فرایندی جامعه پسندانه می داند که به رفاه و بهزیستی کل گروه کمک می کند (راسو^۱ و همکاران، ۲۰۲۱). در همین راستا می توان انتظار داشت افراد امیدوار که به بهزیستی خود و سایر اعضای جامعه می اندیشند و چشم انداز مثبتی نسبت به آینده دارند و اهداف درازمدت مثبتی برای خود طراحی کرده و در مسیر رسیدن به اهداف گام بر می دارند، تمایل کمتری به اعتیاد و سایر رفتارهای مخرب داشته باشند. همچنین امید با نقش موثر در افزایش معنای زندگی می تواند هدفمندی را تقویت نموده (رحیمی، ابراهیمی و باصری، ۱۳۹۹) و از این رهگذر در دوری از اعتیاد موثر باشد. در حیطه اعتیاد راسو و همکاران (۲۰۲۱) به نقش مثبت ارزش های مربوط به تعالی خود و امید در بهبود بیماران معتاد اشاره کرده اند.

همچنین روی دیگر سکه امیدواری را می توان ناامیدی دانست. ناامیدی منجر به تضعیف اراده شده و سهم مهمی در افسردگی دارد (سینگ، کاور و سیرواستاوا^۲، ۲۰۱۷؛ به نقل از فتحی و همکاران، ۱۴۰۰). محققین بسیاری از جمله بنفشه و همکاران (۱۳۹۷)، ثروت یاری و همکاران (۱۳۹۸) و شهاب و کیانی (۱۳۹۹) در پژوهشهای خویش به نقش موثر و معنادار افسردگی و

1. Russo

2. Singh, Kaur & Sri vastava

نامیدی در گرایش به اعتیاد در اقشار مختلف اشاره نموده‌اند. دوگان، آراباسی و داگیل^۱ (۲۰۲۲) نیز رابطه سطح امید و نامیدی با راهبردهای مقابله با استرس در بیماران معتاد تحت مراقبت را مورد تاکید قرار دادند. سویلار و دوگان^۲ (۲۰۲۰) نیز اظهار کرده‌اند که در افراد مبتلا به سوء مصرف مواد بین میزان نامیدی بیمار و سطح بهزیستی معنوی وی رابطه معکوس وجود دارد. بنابراین رابطه معکوس سطح امیدواری با گرایش به اعتیاد دور از انتظار نخواهد بود.

یافته دیگر پژوهش حاضر این بود که امیدواری در رابطه بین خردمندی و گرایش به اعتیاد نقش میانجی ایفا می‌کند و در این خصوص می‌توان اظهار داشت اگر چه خردمندی در برخی دیدگاه‌ها مانند دیدگاه آدرلت (۲۰۰۳، ۲۰۰۴) بر اساس سه بعد شناختی (نیل به درک عمیق تری از زندگی و میل به دانستن حقیقت)، بعد عاطفی (عشق همدلانه و دلسوزانه برای دیگران) و تاملی (توانایی مشاهده پدیده‌ها از دیدگاه‌های مختلف، خودآگاهی و خودآزمایی) تعریف شده و به گفته آدرلت هر سه این ابعاد باید وجود داشته باشد تا بتوان فرد را خردمند دانست، اما به کارگیری این خردمندی در حل چالش‌ها و بحران‌های واقعی زندگی بدون امید به آینده‌ای روشن امکانپذیر نیست. گویا اگر امیدواری به سعادت بشری در ورای محدودیت‌های فعلی وی وجود نداشته باشد و فرد به حمایت نیروی متعالی و برتری که قادر به پشتیبانی اوست امید نداشته باشد خردمندی به طور کامل محقق نمی‌گردد. همچنین با اشاره به بحث شنایدر درباره امید به عنوان مفومی بین فردی که به بهزیستی و رفاه گروهی، تا اعتماد به کمک و حمایت دیگران نباشد بعد عاطفی خردمندی نیز تحقق نمی‌یابد. بنابراین می‌توان اظهار نمود که تاثیر تفکر خردمندانه بر تمایل کمتر به رفتارهای مخربی مانند گرایش به اعتیاد از مسیر امیدواری می‌گذرد.

همانند همه پژوهش‌ها، پژوهش حاضر نیز با محدودیت‌هایی مواجه بود. نخستین محدودیت، بکارگیری از پرسشنامه به شکل خود گزارش دهی جهت جمع‌آوری داده‌ها بود. یکی از اشکالات بزرگ این روش، کنترل تاثیر مطلوبیت اجتماعی نهفته یا تمایل آزمودنی‌ها به انتخاب گزینه‌ای است که آنان در وضعیت مطلوبی نشان دهد که این مساله به طور حتم بر روی دقت و صحت نتایج اثر می‌گذارد. محدودیت دیگر این پژوهش این است که از آنجا که در پژوهش حاضر همانند همه طرح‌های پژوهش توصیفی، روابط بین متغیرها توصیف شده است، انجام استنباط‌های علی از

1. Doğan, Arabacı & Dağlı
2. Soyular & Dogan

روابط توصیف شده با محدودیت همراه بوده و باید در این زمینه جانب احتیاط را رعایت نمود. یافته های پژوهش حاضر با برجسته ساختن نقش متغیرهای محافظت کننده ای مانند امیدواری و خردمندی در برابر گرایش به اعتیاد، شاخصی برای پرورش و سرمایه گذاری این بنیه های روانشناختی در سربازان فراهم میکند تا بتوان سپری در برابر گرایش به اعتیاد در آنان ایجاد نمود. بنابراین پیشنهاد می گردد متولیان امر به سرمایه گذاری جهت تقویت این سرمایه های روانشناختی جهت محافظت نسل جوان در برابر اعتیاد اقدام نمایند. همچنین پیشنهاد میگردد در پژوهشی به آموزش خردمندی و امیدواری به افراد در معرض خطر گرایش به اعتیاد پرداخته شود و اثربخشی آن در درازمدت بر درگیری با معضل اعتیاد بررسی گردد.

قدردانی

نویسندگان از تمامی کسانی که آن ها را در انجام این پژوهش یاری کرده اند به خصوص ارتش جمهوری اسلامی ایران کمال تشکر و قدردانی را دارند.

فهرست منابع

- Arab, A. (2016). The Relationship of Life Expectancy, Attitude towards Delinquent Behavior, and Experience of Drug Abuse among Male Senior High School Students of Shirabad and Downtown of Zahedan. *Journal of Educational Psychology Studies*, 28, 149-168. [In Persian].
- Ardelt, M. (2003). Empirical assessment of a three-dimensional wisdom scale. *Research on aging*, 25(3), 275-324.
- Ardelt, M. (2004). Wisdom as expert knowledge system: A critical review of a contemporary operationalization of an ancient concept. *Human development*, 47(5), 257-285.
- Ardelt, M., & Jacobs, S. (2009). Wisdom, integrity, and life satisfaction in very old age.
- Asadi, S. (2016). Characteristics of Wise People Based on Implicit Theories: Regarding Group and Gender Differences. *Positive Psychology Research*, 1(1), Serial 1, 51-66. [In Persian].
- Asadi, S., Amiri, S. H., Molavi, H., Bagheri, K. H. (2013). Introducing concept of wisdom in psychology and its Educational applications. *New Educational Approaches*, 8(2), Serial 2, 1-28. [In Persian].
- Babaei Nadinluei, K., Gol Mohammadzadeh, S., Shirzad, B., Shirzadpour, A., Mazdarani, S. H. (2020). psychological coping styles and tendency to addiction in teenagers: the Mediating role of resilience and ambiguity. *Clinical Psychology and Personality*, 17(1), Serial 32, 191-202. [In Persian].
- Bailey, T. C., Eng, W., Frisch, M. B., & Snyder, C. R. (2007). Hope and optimism as related to life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology*, 2(3), 168-175.
- Banafshe, H. R., Mesdaghinia, A., Ghoreyshi, F., Gillasi, H. R., Kashani, Z., Gholami, M., Ghaderi, A. (2019). Investigating the pattern of consumption and the causes of addiction in women undergoing maintenance treatment with methadone in Kashan In 2016. *Feyz*, 22(5), 533-538. [In Persian].
- Benda, J. (2007). Empathy and its others: The Voice of Asia, A Pail of Oysters, and the empathetic writing of Formosa. *Concentric: Literary and Cultural Studies*, 33(2), 35-60.
- Bergsma, A., & Ardel, M. (2012). Self-reported wisdom and happiness: An empirical investigation. *Journal of happiness studies*, 13, 481-499.
- Beygi, A., Farahani, M. N., Mohammad Khani, S. H., Mohammadifar, M. A. (2005). The Discriminative Role of Quality of Life and Hope in Narcotic Anonymous and Methadone Maintenance Groups. *Journal of Clinical Psychology*, 3(3), 75-84. [In Persian].
- Choma, B. L., Busseri, M. A., & Sadava, S. W. (2014). Deciphering Subjective Trajectories for Life Satisfaction Using Self-Versus-Normative Other Discrepancies, Self-Esteem and Hope. *European Journal of Personality*, 28(2), 107-119.
- Choubchian Langarudi, H., Zarbakhsh, M. (2018). The Relationship between Psychological Hardiness, Coping Styles, Emotion Regulation, and Tendency toward Addiction among Students. *Quarterly Journal of Family and Research*, 15(3), 31-50. [In Persian].
- Dehghani, S. A., Badri Gorgani, R. (2020). The Effectiveness of Emotional and Social Skills Training on Reducing Addiction Potential among Shahed High School Students (Children of Disabled Veterans, Veterans and Military Staff) in Tabriz. *Military Psychology*, 11(43), 17-29. [In Persian].

- Dehghani, S. A., Farid, A. (2021). Comparison of behavioral self-control in different profiles of hope of middle school students of Shahid; Person-centered analysis. *Military Psychology*, 11(41), 17-26. [In Persian].
- DiGangi, J. A., Jason, L. A., Mendoza, L., Miller, S. A., & Contreras, R. (2013). The relationship between wisdom and abstinence behaviors in women in recovery from substance abuse. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 39(1), 33-37.
- Doğan, Ç., Arabacı, L. B., & Dağlı, D. A. (2022). The relationship between hope-hopelessness levels and ways of coping with stress of addicted patients on probation. *Turkish J Clinical Psychiatry*, 25, 93-100.
- Esmaelbeigi Mahani, M., Ebadi, N., Nabiallahi Najafabadi, A., Rezaee, S. (2020). The Role of Emotional Expression Styles and Religious Coping Styles in Students' Tendency towards Addiction. *Journal of Research on Religion and Health*, 5(4), 34-37. [In Persian].
- Fathi, A., Ameri, M. A., Rostami, H., Khodae, H., Pourhatam, R. (2022). The effect of life skills training on hope, Social health and mental well-being of veterans. *Military Psychology*, 12(47), 63-88. [In Persian].
- Felker, S. E. (2011). **Protective factors against alcohol abuse in college students: spirituality, wisdom, and self-transcendence**. Colorado State University.
- Ghamari Givi, H; Mojarad, A. (2015). Prediction of Tendency to Addiction Using Attachment Style and Impulsivity. *Journal of health & care*, 18(1), 18-27. [In Persian].
- Gutierrez, D. (2019). Spiritus contra spiritum: Addiction, hope, and the search for meaning. *Spirituality in Clinical Practice*, 6(4), 229.
- Habibi, Y., Hosseinzade Erbani, M., Hosseini, S. H. (2017). Predicting students' addiction tendencies based on life expectancy and life satisfaction. The third international conference on modern researches in humanities, Tehran. [In Persian].
- Heydari, H., Malmir, M. S. H., Kamran, A., Beyranvand, N. (2006). Comparison of Causes of Drug Abuse From The Viewpoint of Addicted Pathents and Their Families. *Journal of Health System Research*, 8(6), 1017-1027. [In Persian].
- Jeste, D. V., Lee, E. E., Cassidy, C., Caspari, R., Gagneux, P., Glorioso, D., ... & Blazer, D. (2019). The new science of practical wisdom. *Perspectives in biology and medicine*, 62(2), 216.
- Khodadadian, M. R., Karami, J., Yazdanbakhsh, K. (2020). prediction of addiction potential based on intentional self regulation and positive youth development in high school students in Kermanshah city. *Etiadpajohi*, 13(54), 109-125. [In Persian].
- Luo, S. X., Van Horen, F., Millet, K., & Zeelenberg, M. (2022). What we talk about when we talk about hope: A prototype analysis. *Emotion*, 22(4), 751.
- Mikaeili, N., Esrafil, H., Basharpour, S. (2020). Designing and Exercising the Causal Model for Relation Between Islamic Lifestyle, Wisdom and Moral Intelligence with Tendency Towards High Risk Behavior: Mediating Role of Psychological Well-Being. *Culture In The Islamic University*, 9(1), 81-100. [In Persian].
- Moghanloo, M., Valivand, Y. (2022). Modeling the Tendency to Addiction Based the Five-Factor Personality Model Mediated by Resilience in Students. *Etiadpajohi*, 16(63), 267-284. [In Persian].
- Mohsenin, S. H., Esfidani, M. R. (2015). Structural equations based on partial least squares approach using smart-PLS software: educational and practical. Mehraban Publishing Institute, Tehran.
- Musapour, M., Beigi, Z., Kivanfar, A., Nayeb Darban, N. (2022). The effectiveness of positive treatment on psychological disturbance and tendency to addiction Drug-using soldiers. *Military Psychology*, 30(50), 166-185. [In Persian].

- Naeem, M., Rezaee Sharif, A. (2018). The role of self-control, self-expression and depression in students' addiction tendency. *Ardabil Scientific-Specialist Quarterly Journal of Police Science*, 4(14), 19-43. [In Persian].
- Nawi, A. M., Ismail, R., Ibrahim, F., Hassan, M. R., Manaf, M. R. A., Amit, N., ... & Shafurdin, N. S. (2021). Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review. *BMC public health*, 21(1), 1-15.
- Nemati, S., Badri, R., shahrif, H. (2020). The Relationships between Hope, Self-efficacy and Resiliency with Educational Motivation in students with Physical Disabilities. *Journal of Exeptional Children*, 3, 61-70. [In Persian].
- Nmazi, S. (2021). Predicting addiction and drug-related disorders in Kermanshah students based on religious attitude and quality of life. *Journal of Research in Religion and Health*, 6(2), 62-72. [In Persian].
- Peterson, C., & Seligman, M. E. (2004). **Character strengths and virtues: A handbook and classification** (Vol. 1). Oxford University Press.
- Rahimi, H., Ebrahimi, S., Baseri, A. (2021). The Relationship between the Meaning of life and Hope with Mental Health and its Comparison in Disabled Veterans and Patients Suffering from Cancer. *Military Psychology*, 11(42), 31-41. [In Persian].
- Reyna, V. F., Chapman, S. B., Dougherty, M. R., & Confrey, J. E. (2012). **The adolescent brain: Learning, reasoning, and decision making**. American Psychological Association.
- Rezayee, S., Jahangirpour, M., Mousavi, S. V., Mousavi S. H. (2015). The Mediating Role of Personality Trait of Conscieniousness in The Relationship Between Attitudes Towards Addiction and Academic Achivement. *Etiadpajohi*, 8(30), 53-68. [In Persian].
- Russo, C., Barni, D., Zagrean, I., Lulli, M. A., Vecchi, G., & Danioni, F. (2021). The resilient recovery from substance addiction: The role of self-transcendence values and hope. *Mediterranean Journal of Clinical Psychology*, 9(1).
- Sabakolahi, H., Ahmadi. E., Shalchi, B. (2017). Explaning The Substance Use Tendency on The Basis of Wisdom and Self-Transcendence. *Etiadpajohi*, 11(44), 43-58. [In Persian].
- Sabakolahi, H., Ahmadi.E., Shalchi, B. (2018). Explaning The Substance Use Tendency on The Basis of Spritual Intelligence and Wisdom. *Ofoghe-Danesh*, 24(2), 146-152. [In Persian].
- Saberi, Z., Farrokhi, N., Namvar, H. (2018). Causal Relationship between Spiritual Intelligence and Addiction Potential with the Mediating Role of Meta-Cognitive Beliefs and Academic Hardiness. *Etiadpajohi*, 12(47), 135-156. [In Persian].
- Sepehrian Azar, F., Satari, R. (2017). Investigate the Canonical relationship between Dimension of wisdom and identity styles. *Quarterly Journal of New Thoughts on Education*, 12(2), 95-114. [In Persian].
- Servatyari, K., Yousefi, F., Valizadeh, A., Rasooli, M. A., Hosseini, S., Ghaderi, M., Yazdanpanah, H., Mardani, N. (2020). The prevalence of depression and disappointment and their relationship with Substance addiction tendency among high school students in Divandareh City in 2018. *Shenakht Journal of Psychology and Psychiatry*, 6(5), 1-13. [In Persian].
- Shahab, M., Kiani, A. R. (2021). Predicting Addiction, Anxiety and Impulsivity based on Adverse Childhood Experiences, Depression, Hopelessness and Parental Health among adolescent girls. *Quarterly Journal of Women and Society*, 11(1), 261-278. [In Persian].
- Sheykholeslami, A., Javadi Zaree, S. (2020). The role of self-efficacy, hope, resilience and optimism in predicting students' tendency to use drugs. The second national conference on social harms, Ardebil. [In Persian].

- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. **Psychological inquiry**, 13(4), 249-275.
- Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., ... & Harney, P. (1991). The will and the ways: development and validation of an individual-differences measure of hope. **Journal of personality and social psychology**, 60(4), 570.
- Soylar, P., & Dogan, U. (2020). The relationship between spiritual well-being and hopelessness levels of substance users. **Medicine**, 9(1), 186-90.
- Sternberg R.J. editor. *Wisdom: Its nature, origins, and development*. Cambridge University Press 1990; pp 76.
- Sternberg, R. J. (1998). A balance theory of wisdom. *Review of general psychology*, 2(4), 347-365.
- Sternberg, R. J. (2018). Wisdom, foolishness, and toxicity in human development. **Research in Human Development**, 15(3-4), 200-210.
- Underwood, J. M., Brener, N., Thornton, J., Harris, W. A., Bryan, L. N., Shanklin, S. L., Deputy, N., Roberts, A. M., Queen, B., Chyen, D., Whittle, L., Lim, C., Yamakawa, Y., Nguyen, M. L., Kilmer, G., Grant, J. S., Demissie, Z., Jones, S. E., Clayton, H., & Dittus, P. (2020). Overview and Methods for the Youth Risk Behavior Surveillance System — United States, 2019. *MMWR Suppl*, 69(1): 1–10.
- Weed, N. C., & Butcher, J. N. (1992). New measures for assessing alcohol and drug abuse with the MMPI-2: The APS.
- Weststrate, N. M., Ferrari, M., & Ardelt, M. (2016). The many faces of wisdom: An investigation of cultural-historical wisdom exemplars reveals practical, philosophical, and benevolent prototypes. **Personality and Social Psychology Bulletin**, 42(5), 662-67.
- Yaghooti Zargar, H., Ahmadi, S. H. (2020). Modeling the Tendency to Use Drugs Based on Sensation Seeking with the Mediation of Emotion Dysregulation. *Etiadpajohi*, 14(57), 115-130. [In Persian].
- Zargar, Y. (2007). Construction and validation of the Iranian Addiction Readiness Scale. he second conference of the Iranian Psychological Association. . [In Persian].
- Zhang, K., Shi, J., Wang, F., & Ferrari, M. (2022). Wisdom: Meaning, structure, types, arguments, and future concerns. **Current Psychology**, 1-22.

